

PERSONALIA

K neuvěřitelným osmdesátinám – zdroje a součásti Ivana Pišúta

Každý jsme mixem nejen základních Hippokratových typů temperamentů, ale i dalších osobních, vztahových a pracovních vlastností. Jejich vzájemná interakce spolu s neméně významným faktorem náhody určuje naši životní dráhu. A to nejen z hlediska vyorané brázd, ale i osobního pocitu na jedné straně a ovlivnění dalších soupeřníků na straně druhé.

Právě na příkladu našeho jubilanta – nestora slovenské botaniky, našeho učitele, inspirátora, kolegy a přítele – se můžeme pokusit vystopovat jednotlivé ingredience, jež daly vzniknout pozoruhodnému výslednému koktejlu.

Pro vědeckého pracovníka jsou nezbytné základní vlastnosti, na nichž je možno budovat životní dráhu: pracovitost, systematicčnost a cílevědomost. Vedle toho jsou ovšem významné i další přidané hodnoty, které tvoří osobitost. V případě Ivana Pišúta jde o věčného inspirátora sršícího gejzírem nápadů, které se ukázaly jako jasnozřivé a nadčasové. Jde především o bioindikaci: studium vlivu imisí na lišejníky v okolí železáren v Rudňanech začal již v r. 1960 – toto téma se stane šlágrm aplikací až za deset let a pro několik následujících dekád a posune lichenologii do obecného zájmu. Dále je třeba zmínit velkolepý projekt síťového mapování epifytických lišejníků na Slovensku zahájený v sedmdesátých letech. Ale i touha cestovat s duší čundráka, pilné sbírání materiálu, zájem o ochranu lišejníků a národní jmenosloví přinesly hmatatelné praktické důsledky díky motivaci vše publikovat.

Velmi důležité je i pracovní společenství, v němž se člověk pohybuje. Důstojně a do jisté míry i nevzrušivé muzeální prostředí, v němž se po téměř třicetileté období pohyboval, mnohé mladé pracovníky provokovalo k různým taškařicím zpestřujícím životní řád různých odstínů šedi. Zdatnými partnery mu byli J. Holčík, I. Okáli i mladý P. Lizoň. Když v sedmdesátých letech doba ztěžkla, humor, různé mystifikace a někdy i lehké provokace škádlící vrchnost byly spolehlivou cestou jak překonat mnohé. Navzdory ostražitosti se však někdy obětí zdařilé mystifikace stal sám, jindy jeho podezření bylo liché. Pracovní prostředí ústavu SAV bylo zcela jiné, záhy se změnila i doba. Soustředění kryptogamologů v jednom oddělení, kde bylo náhle nezvykle několik lichenologů a navíc jejich počet se postupně rozrůstal, přineslo radostnější perspektivy. I když v pracovním prostředí člověk stráví většinu života, neméně důležité je rodinné zázemí. Paní Irena, která se celý život věnovala zkoumání slovenského lidového umění, je jako energická a praktická žena pro Ivana ideální partnerkou. Oba mají radost ze syna Petera, pracovníka Přírodovědecké fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, i z další generace rodu (vnoučata Andrej a Ivanka).

V následujícím krátkém curriculum připomeňme jen některá místa, osoby a data tvořící určité milníky životní pouti. Náš příběh začíná 13. března 1935 v Bratislavě

a s tímto místem zůstane Ivan Pišút celoživotně spjatý jak osobně, tak i pracovně. Na životní dráhu botanika badatele jej nasměruje studium gymnázia, Přírodovědecké fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě a poté především pokračování studia na Biologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a seznámení s prof. Zdeňkem Černohorským, který se stane jeho školitelem. V Praze se rovněž seznámí s lichenologem Josefem Nádvorníkem. Diplomová práce o slovenských dutohlávkách definitivně určí azimut dalšího směřování. Po návratu do Bratislavy v r. 1958 nastupuje do prvního zaměstnání ve Státním ústavu památkovej starostlivosti a ochrany prírody. Rok 1961 se stává dalším milníkem začátku pracovní kariéry – nastupuje do Slovenského národního múzea jako kustod sbírek kryptogam a po třech letech se stává vedoucím oddělení. Propojení několika rovin posláním instituce múzea – vědecká činnost, péče o sbírky a didaktika s popularizací – se stanou novými impulzy práce na novém pracovišti. Věnuje se taxonomii a floristice lišejníků, pro území Slovenska uveřejnil řadu nálezů lišejníků dosud neudávaných a popsal sám či společně s A. Vězdou i několik taxonů nových pro vědu. Kandidátskou disertační práci zaměřil na taxonomii a rozšíření druhů r. *Collema* na Slovensku. Ve svých publikacích přesahuje rámec Slovenska, v řadě článků uveřejní příspěvky k flóře vícero území: Česká republika, Polsko, Ukrajina, Itálie, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Makedonie, Rumunsko, Bulharsko, Řecko, Turecko, Kavkaz, Tádžikistán, Turkmenistán, Uzbekistán, Madeira, Grónsko. Na poli bioindikací se pionýrsky zaměřil i na další typy znečištění (fluoridy, magnezitové emise, rtuť). Věnoval se i ochraně přírody – kromě zpracování lichenoflóry řady chráněných území (Bílé Karpaty, Malá a Velká Fatra, Muráňská planina, Poľana, Považský Inovec, Slanské vrchy, Slovenský raj, Štiavnické vrchy, Vihorlat, Východní Karpaty) vypracoval též několik návrhů na vyhlášení chráněných území a má i zásluhu na zařazení několika lišejníků mezi zákonem chráněné druhy.

Značnou část svých aktivit věnoval na uspořádání a rozšiřování sbírek lišejníků Slovenského národního múzea. Na výměně se zahraničím měl významný podíl exsikát *Lichenes Slovakiae* vydávaný v letech 1964-80 (celkem 300 položek). Dále na svých exkurzích intenzivně sbíral. Jeho zásluhou se herbář rozšířil i o herbář významného českého lichenologa J. Nádvorníka. Míru rozhojnění sbírek nejlépe ilustrují prostá čísla: v roce jeho nástupu do SNM činil počet položek lišejníků a mechorostů přes 8 tisíc, o 21 let později již více než 100 tisíc, čímž se kryptogamologický herbář BRA stal největším herbářem na Slovensku! Práce v muzeu představovala i popularizaci a výstavní činnost (dvě lichenologické výstavy, expozice múzea ve Skalici, výstavka o A. Kmeňovi).

Velmi významná je činnost na poli knižních publikací – zpracoval část věnovanou lišejníkům v Malom klúči výtrusných rastlín a v dalším rozšířeném vydání Klúč na určovanie výtrusných rastlín – což představuje první určovací klíče ve slovenském jazyce. Je spoluautorem kapitoly věnované lišejníkům v Červené knize ohrozených a vzácných druhů rostlin a živočichů SR a ČR.

Propojenost osobního curricula s osudy zemí střední Evropy je dobře patrná i našem jubilantovi. Zatímco r. 1970 znamenal nucené opuštění pozice vedoucího oddělení, r. 1989 znamenal nový impuls díky možnosti přechodu na vrcholné

vědecké pracoviště ústavu SAV (původně na Ústav experimentálnej biológie a ekológie, později Botanický ústav SAV). Projevil se jak v dokončení síťového mapování epifytů (a udělení titulu DrSc.), tak i nových projektech: bioindikace zaměřená na území Bratislavy, opakované bioindikační studie, červený seznam a soupis lišejníků Slovenska. Kromě toho se nadšeně vrhl do založení a budování lichenologického herbáře Botanického ústavu SAV. Nadšeně přivítal konec éry silně omezeného cestování a pilně sbírá i na rodinných dovolených. Spokojený život pracujícího důchodce kombinuje se zpracováním sběrů a jejich publikováním, obdivuhodnou fyzickou kondicí podporuje pěší docházkou na pracoviště, duševní svěžest dlouhou dobu udržoval coby příznivec aktivního pesimismu sarkastickým komentováním reality; poslední dobou však přešel na pozici vyznače kvietismu – pro nás, kteří ho známe, poněkud překvapivá změna, nakonec však velmi logická. Nicméně pocit dobře vykonané práce jistě nejvíce pramení jak ze stálé radosti práce s lišejníky, tak i pohledu na úspěšně se rozvíjející milovaný obor a jeho zajištěnou budoucnost.

Neobyčejnou šíří záběru I. Pišúta dosvědčují i floristické příspěvky týkající se mechorestů, hub a vyšších rostlin. Jeho cit pro jazyk se projevil v několika příspěvcích týkajících se slovenského jmenosloví. Zájem o historii zúročil v článkách o historii botaniky a portrétech některých osobností známých i pozapomenutých. A dokonce je překvapivě objevitelem i archeologického naleziště.

O originalitě myšlení a snaze o netradiční pohled si nejlépe uděláme představu nahlédnutím nebo ještě lépe přečtením knihy *Záhadný zelený lišajník*. Tato rozsahem spíše útlá knížka určená mladým čtenářům zaujme i erudované botaniky jak svým stylem, tak i řadou velmi zajímavých informací, jimiž je text prošípikován. Zde je třeba i zmínit obrazovou část knihy, kterou doplňují autorovy kresby.

Jen několika silným osobnostem se poštěstí, že jejich jméno je spjato se zavedením nové metody či založením nového oboru. Ivana Pišúta je možno plným právem označit za zakladatele slovenské lichenologie. Nemalou zásluhu má však i na zachování kontinuity lichenologie v ČR, která v 80. letech byla oficiálně označena za útlumový obor. Díky pedagogickému působení si vychoval vedle E. Lisické a A. Lackovičové i další následovníky již ve dvou generacích: A. Guttovou, V. Slezákovou a A. Košuthovou.

Všichni přejeme Ivanovi stále aktivní život podpořený dobrým zdravím a okoreněný neutuchajícím smyslem pro humor.

Bibliografie prací je uveřejněna v následujících jubilejních článcích: Zborn. Slov. Nár. Múz., Prír. Vedy, 31: 199–207 (1985), *Biologia*, Bratislava, 50: 445–448 (1995) a *Bull. Slov. Bot. Spoloč.* 37: 150–154 (2015).

Jiří Liška